

Tretje dejanje Nebožanske komedije

Zapojmo — pesem!

Kdo jo začne, kdo jo konča? — Dajte mi preteklost, oboroženo z jeklom, plapolajočo z viteškimi peresi! — Gotske stolpe prikličem pred vaše oči — vržem vam senco svetih katedral nad vaše glave. — Toda ne — ne — vse to se nikdar več ne povrne!

Kdor koli si že, povej mi, v kaj veruješ! — Laže bi izgubil življenje, kakor pa da bi našel, vzbudil kakšno vero v sebi. Sram vas bodi, sram, malih in velikih — in mimo vas, mimo, ker ste majhni in ubogi, brez srca in razuma, hiti svet k svojemu cilju, bori se z vami, podi se pred vas, igra se z vami, prevrača in odvraca — v plesu se suka svet, pari izginjajo in vstajajo, pa takoj zopet padajo, kajti spolzko je, ker je vse polno krvi — vsepovsod kri — mnogo krvi, vam pravim.

Ali vidiš one množice pri mestnih vratih sredi gričev in pokončnih topolov? — Razpostavljene šotore — postavljene dolge deske, pokrite z mesom in pijačo, podprte s panji in drogovi. — Vrč leta iz rok v roke — in, kjer se dotakne ustnic, tam se zadere glas, grožnja, prisega ali kletev. Vrč pa leta, se preobrača, kroži, pleše, vedno poln, brneč, bleščeč se sredi tisočev. Naj živi kelih pijanstva in tolažbe!

Ali vidite, kako oni nestrpljivo čakajo — mrmrajo med seboj, pripravljani, da zaženo hrup — vsi ubogi, z znojem na čelu, razmršenimi lasmi, v cunjah, z opečenimi obrazi, z dlanmi, nagubanimi od dela: — ti drže srpe, oni mahajo s kladivi, s kosami in rogljačami — glej, — ta dolgin drži spuščeno sekiro, oni tam z železnim tolkačem maha nad glavo; malo dalje tam pod vrbo hlapče maši drobno višnjo v usta, dolgo šilo pa stiska v desnici. Tudi ženske so prišle, njihove matere, žene, lačne in uboge kot oni, pred časom ovenele, brez sledu lepote — na njih laseh je prah prehojene poti — na njih naročjih raztrgana oblačila — v njih očeh pa nekaj ugaslega, mrkega, kakor od pretresa prestrašen pogled — toda takoj oživé — vrč leta povsod, obide vsakega. Naj živi kelih pijanstva in tolažbe!

Tedaj je nastal velik šum v zboru — ali radost ali obup? Kdo spozna, kakšno občutje je v glasovih tisočev? Ta, ki je prišel, je skočil na stol, se povzpел na mizo, in zdaj vlada nad njimi s svojo besedo. Njegov glas je zategnjen, oster, izrazit, vsako besedo čuješ razločno in razumeš — njegovi gibi so počasni, lahki, povezani z besedo kakor godba s pesmijo — čelo je visoko, široko, niti enega lasu nima na glavi, vsi so izpadli, izpodjedeni od misli — koža se je prižela k lobanji, na lica, žolto se zajeda med kosti in mišice — a od senc mu črna brada opasuje kot z vencem obraz — nikjer krvi, nobene spremembe barve v licih, — oči nepremično uprte v poslušalce — niti trenutka dvoma ni videti ne hipne zmede; kadar pa dvigne roko in jo z visoka iztegne nad nje, sklonijo glave; zdi se celo, da bi najraje pokleknil pred tem blagoslovom velikega razuma — ne srca! — Proč s srcem, s predsodki, naj živi beseda tolažbe in pomora!

On je njihov bes, njihova ljubezen, on vladar njihovih duš in navdušenja — obljubuje jim kruh in zaslužek — kriki so se dvignili, razmahnili in se razpršili na vse strani. — »Naj živi Pankracij — kruha, kruha, kruha!« Ob podnožju govornika pa se opira na mizico njegov prijatelj ali tovariš ali sluga...

Vzhodnjaško oko, črno, osenčeno z dolgimi vekami — prosto padajoče roke, upogibajoča se kolena, neokretno telo, nagnjeno v boku — na ustnicah pa nekaj ljubeznivega, nekaj zlohotnega — na prstih zlati prstani: tudi ta vpije z zahriplim glasom: »Naj živi Pankracij!« — Govornik za trenutek obrne vanj svoje oči: »Tovariš, židovski prekrščenec, daj mi robec!«

Medtem pa traja naprej krik in vik in tlesk: »Kruha, kruha, kruha! Smrt plemičem, smrt trgovcem — kruha, kruha!«

Hrup. — Nekoliko svetilk. — Na mizi odprta knjiga. — Zbor krščenih židov.

Prekrščenec: Bratje moji podli, bratje moji maščevalni, bratje ljubljani, sesajmo strani talmuda kakor mlečne grudi, grudi, življenja polne, iz katerih nam lijejo moč in med, trpkost in strup.

Zbor Prekrščencev: Jehova je naš Gospod in nihče drug! On nas je porazmetal vsepovsod, on je z nami kakor z neizmerno kačo opletel svet častilcev Križa, naših gospodarjev, ponosnih, neumnih, nepismenih. Trikrat pljunimo na njihov pogin, trikrat prekleti, prekleti, prekleti!

Prekrščenec: Veselimo se, bratje moji! Križ, naš sovražnik, je posekan, trhel stoji danes nad kalužo krvi in, ko se enkrat zvali, se ne bo več dvignil. Do takrat pa ga brani gospôda.

Zbor: Dopolnjuje se delo vekov, naše delo žalostno, bolešno in trdo — trikrat pljunimo na njih pogin, trikrat prekleti, prekleti, prekleti!

Prekrščenec: Na svobodi brez reda, na moritvi brez konca, na prepirih in zločinih, na njih glupstvu in napuhu postavimo zopet mogočnost Izraela — samo teh nekaj plemičev — samo teh nekaj pahnimo v prepad — na njihova trupla pa nasujmo razvaline križa!

Zbor: Križ je naše sveto znamenje, voda krsta nas je zvezala z ljudmi, zaničevalci so zaupali ljubezni zaničevanih.

Svoboda ljudstva je naša pravica, dobro ljudstva naš cilj: verjeli so sinovi krščanskim sinovom Kajfe! Pred vekovi so sovražnika mučili naši očetje, mi ga na novo mučimo danes in ne bo več vstal.

Prekrščenec: Še nekaj malega časa, samo še nekoliko kapljic strupa kače in — svet bo naš, naš, o bratje moji!

Zbor: Jehova, Gospod Izraelov, in nihče drug! Trikrat pljunimo na pogin ljudstev, trikrat prekleti, prekleti, prekleti!
Slišati je trkanje.

Prekrščenec: Vsak na svoje delo — ti pa, sveta knjiga, proč od tod, da bi pogled prekletega ne omadeževal tvojih strani! *Skriva talmud.*
Kdo je?

Glas izza vrat: Vaš. — V imenu svobode, odpri!

Prekrščenec: Bratje h kladivom in vrvem!

Odpira.

Leonard vstopi: Dobro, tovariš, da bedite in ostrite meče za jutri.

Enemu izmed njih: Kaj delaš ti tam v kotu?

Eden izmed prekrščencev: Vrvi, tovariš.

Leonard: Pametno, brat — kdor ne bo padel od železa v boju, bo poginil na veji.

Prekrščenec: Dragi tovariš Leonard, ali se res začne jutri?

Leonard: Tisti, ki misli in čuti najmogočneje izmed nas vseh, te poziva po meni na pogovor. On sam naj ti na to odgovori.

Prekrščenec: Pridem. Vi pa ne prenehajte z delom. Jankel, dobro pazi! *Odhaja z Leonardom.*

Zbor prekrščencev: Vrvi in bodala, koli in sablje, delo naših rok, pojdite iz naših rok na njih pogin! — Oni bodo pobili šlaho po

poljih, pobesili jo po vrtovih in gozdovih, potem pa bomo mi nje pobili in pobesili. Zaničevani bodo vstali v svoji jezi, okrasili se s slavo Jehovino; njegova beseda je odrešenje in ljubezen za nas, uničenje za vse druge. Pljunimo trikrat na njih pogin, trikrat na njih smrt, trikrat prekleti, prekleti, prekleti!

Šotor. — Porazmetane steklenice in kozarci.

Pankracij: Petdeset jih je popivalo tukaj pred trenutkom in za vsako mojo besedo so kričali: Vivat! Živijo! Ali je sploh kdo razumel moje misli? Konec poti, na katere začetku popivajo? Ah! Servile imitatorum pecus. *Vstopi Leonard in Prekrščenec.* Ali poznaš grofa Henrika?

Prekrščenec: Veliki tovariš, bolj z vida kakor s pogovora — spominjam se, da je nekoč, ko je šel v procesiji božjega Telesa, zakričal name: »Spoti se spravi!« in me ošinil s pogledom gospodarja — za kar sem mu obljubil vrv v svoji duši.

Pankracij: Jutri — kar najraneje — se odpraviš k njemu in mu poveš, da bi se rad z njim osebno sešel, na samem, jutri ponoči.

Prekrščenec: Koliko ljudi mi daš, kajti ni varno, puščati se sam na takšno pot.

Pankracij: Sam boš šel, moje ime ti je predstraža — vislice pa, na katerih smo včeraj obesili barona, bodo stale za tvojim hrbtom.

Prekrščenec: Aj, aj!

Pankracij: Povej mu, da pridem k njemu pojutrišnjem opolnoči.

Prekrščenec: Če me pa da zapreti ali ubiti!

Pankracij: Boš mučenik za svobodo naroda.

Prekrščenec: Vse, vse dam za svobodo naroda! *Na stran:* Aj! Aj!

Pankracij: Lahko noč, tovariš!

Prekrščenec odhaja.

Leonard: Zakaj to zavlačanje, ta polovična sredstva, pogajanja, pogovori? Ko sem prisegel, da te bom spoštoval in ubogal, sem te imel za junaka končne usodnosti, za orla, letčega naravnost k cilju, za človeka, ki postavi sebe in vse svoje na eno kocko.

Pankracij: Molči, dete moje!

Leonard: Vse je pripravljeno — prekrščenci so skovali orožje — množice kriče — nestrpnost že čakajo na zapoved, samo ukaži in šinilo bo kot iskra, kot blisk, se spremenilo v plamen in udarilo z gromom in treskom.

Pankracij: Kri ti udarja v glavo — razumem, pri tvojih letih, toda s krvjo se ne znaš vojskovati in jo imenuješ navdušenje.

Leonard: Premisli, kaj delaš. Aristokrati so se v svoji nemoči zaprli v okope Svete Trojice in čakajo našega prihoda kot noža giljotine. Naprej, mojster, brez odlašanja naprej in po njih!

Pankracij: Vse eno — izgubili so — telesne moči v razbrzdanosti, razumske v lenobi — jutri ali pojutrišnjem bodo morali podleči.

Leonard: Koga se bojiš — kdo te zadržuje?

Pankracij: Nihče — samo moja volja!

Leonard: In slépo naj ji verjamem?

Pankracij: Resnično ti povem — slépo!

Leonard: Ti nas izdajaš!

Pankracij: Kot refren pri pesmi tako je izdaja na koncu vsakega tvojega govora — ne kriči, kajti če bi naju kdo poslušal...

Leonard: Tu ni vohunov, in potem — zakaj?

Pankracij: Nič — samo pet krogel v tvojih prsih — zato, ker si si drznil v moji prisotnosti dvigniti glas za ton više. *Stopi k njemu:* Veruj mi in pomiri se!

Leonard: Zaneslo me je, priznam — ne bojim se kazni. Če naj moja smrt služi za svareči zgled, če pridobi z njo naša stvar na moči in trdnosti, ukaži!

Pankracij: Živ si, poln upanja in veruješ globoko, najsrečnejši si izmed ljudi, nočem ti jemati življenja.

Leonard: Kaj praviš?

Pankracij: Misli več, govori manj in nekoč me boš razumel! — Ali si poslal v skladišče po dva tisoč nabojev?

Leonard: Poslal sem Dejca z oddelkom.

Pankracij: Si vložil zbirko krojačev v našo blagajno?

Leonard: Z največjim navdušenjem so se združili vsi do zadnjega in prinesli sto tisoč.

Pankracij: Jutri jih povabim na večerjo. — Ali si slišal kaj novega o grofu Henriku?

Leonard: Preveč zaničujem šlahto, da bi verjel to, kar o njem pravijo — propadajoče rase nimajo več energij, ne smejo jih imeti, ne morejo!

Pankracij: On pa kljub temu zbira svoje kmete in poln zaupanja na njih zvestobo se pripravlja, da pride na pomoč okopom Sv. Trojice.

Leonard: Kdo se nam upa upirati — ko se je vendar v nas vtelesila ideja našega veka!?

Pankracij: Jaz ga hočem videti — pogledati mu v oči, prenikniti ga do globine srca — pritegniti ga na našo stran.

Leonard: Trdoglav aristokrat!

Pankracij: Toda pesnik zraven. — Sedaj pa me pusti samega!

Leonard: Oprosti mi, tovariš!

Pankracij: Mirno zaspi — če bi ti ne odpustil, bi zdaj že spal na veke.

Leonard: Torej ne jutri?

Pankracij: Lahko noč in milo sanjaj! *Leonard odhaja.* Hej, Leonard!

Leonard *se vrne*: Tovariš vodja?

Pankracij: Pojutrišnjem ponoči boš šel z mano h grofu Henriku!

Leonard: Razumem. *Odhaja.*

Pankracij: Zakaj meni, vodji tisočev, samo ta edini človek stoji na poti? Njegove sile so majhne spričo mojih; nekoliko deset kmetov, ki slepo verjamejo njegovim besedam, ki so privezani nanj z lju-beznijo svojih živali... To je malo, to ni nič!... Zakaj tako ko-prnim, da bi ga videl in ga omamil, ali je moj duh našel sebi

enakega in se zakolebal? Je to zadnja moja ovira na teh ravninah — treba jo je podreti, in potem? ... Misel moja, ali ne znaš varati sebe, kakor varaš druge? — Sram naj te bo, ti poznaš svoj cilj, ti misel moja, gospodarica ljudstva, v kateri se je združila moja volja in sila vseh — in, kar je zločin za druge, je v slavo tebi —, ki si podlim ljudem, neznanim dala imena, ljudem brez čustva vero in si svet po svojem obličju ustvarila, prerodila ga na novo krog in krog — ti sama pa blodiš in ne veš, kaj si! Ne, ne, ne, ti si mogočna!

Pade na stol in misli.

Gozd. — Razvešene plahte po drevju. — V sredini jasa, na kateri stoje vislice. — Hrup. — Šotori. — Ognji. — Sodi. — Tropi ljudi.
Mož — grof Henrik ovit s črnim plaščem, z rdečo kapico sbo-
bode na glavi, prihaja, držeč Prekrščenca za roko: Pazi!

Prekrščenec potihoma: Velerodni gospod, vodim te — ne izdam te, na svojo čast!

Mož: Samo migni z očesom, samo dvigni prst, in v glavo te ustrelim! Lahko si misliš, da mi ni za tvoje življenje, ko bi se za to odločil...

Prekrščenec: Aj, aj! Z železnimi kleščami mi stiskaš dlan — kaj naj storim?

Mož: Govori z menoj kot s svojim znancem, z novoprišlim prijateljem — kakšen ples je tam?

Prekrščenec: Ples svobodnih ljudi. *Moški in ženske plešejo okrog vislic in pojó.*

Zbor: Kruha, zaslužka, lesá za kurjavo pozimi, odpočitek poleti — hura, hura!

Bog ni imel usmiljenja z nami — hurá, hurá!

Kralji niso imeli usmiljenja z nami — hurá, hurá!

Graščaki niso imeli usmiljenja z nami — hurá, hurá!

Mi zdaj Bogu, kraljem, graščakom odpovedujemo službo — hurá, hurá!

Mož dekletu: Veseli me, da si tako rdeča in vesela.

Dekle: Ko pa sem tako dolgo čakala na ta dan — ko sem tudi jaz pomivala krožnike, vilice čistila s krpami, lepe besede pa ne slišala pri tem — ej, že je čas, da bi jedla sama, plesala sama... hurá!

Mož: Pleši, tovarišica!

Prekrščenec tiho: Usmili se sebe, velerodni gospod, lahko bi vas kdo spoznal... pojdimo!

Mož: Če me kdo spozna, je po tebi — stopiva naprej!

Prekrščenec: Pod tem hrastom sedi družba lakajev.

Mož: Stopiva bliže!

Prvi lakaj: Že sem ubil svojega gospodarja.

Drugi lakaj: Jaz še vedno iščem svojega barona — na zdravje!

Komorni strežaj: Tovariši, sklonjeni nad kopitom v potu in poniženju, čisteč čevlje in strižeč lase, smo občutili svojo pravico — na zdravje vse družbe lakajske!

Zbor lakajev: Na zdravje predsednika — on nas bo popeljal na pot časti in ponosa!

Komorni strežaj: Hvala, tovariši!

Zbor lakajev: Iz predsob, naših ječ, smo planili ven v pravšen čas kot vsi skupaj z enim skokom. — Živijo! — Poznamo salonske smešnosti in nazadnjaštva. — Živijo! — Živijo! — Vivat!

Mož: Kaj pa ti glasovi, trši in bolj divji, v tej gošči na levo?

Prekrščenec: Zbor mesarjev, velerodni gospod!

Zbor mesarjev: Sekira in nož je naše orožje — je naše življenje, barončki ubogi.

Nam je vseeno, rezati govedo ali graščake!

Mi smo sinovi moči in krvi, omalovažujoče gledamo na druge, slabše in bolj bele — kdor nas najame, ta nas ima: za graščake bomo klali vole, za ljudstvo graščake...

Sekira in nož sta naše orodje — življenje naše, ej, barončki — grofički... žlahta gnádljiva...

Mož: Té imam rad — se vsaj ne menijo ne o časti ne o filozofiji. — Dober večer, gospodje!

Prekrščenec *tihoma*: Velerodni gospod: govori »tovariš«, ali vsaj »svobodna ženska«!

Ženska: Od kod se je vzel ta naslov? — Fuj! Smrdiš po starini!

Mož: Jezik se mi je zapletel.

Ženska: Sem svobodna kakor ti, svobodna ženska, ki družbi zato, ker mi je priznala pravico, razdajam svojo ljubezen.

Mož: In družba ti je zato dala nazaj ta prstan in to ametistovo verižico. — Ah! dvakrat dobrodelna družba!

Ženska: Ne, te malenkosti sem strgala pred svojo osvoboditvijo s — svojega moža, sovražnika svobode, ki me je držal v sponah.

Mož: Želim tovarišici lepo zabavo. — *Gre naprej. Čez nekaj korakov*: Kdo je ta čudni vojak, oprt na dvorezni meč, z mrtvaško glavo na kapi in z drugo na torbi, s tretjo na prsih? Ali ni to slavni Blanchetti, sedaj tak voditelj drhali, kakor so bili včasih od knezov in vlad najeti vojaški poveljniki.

Prekrščenec: On je, velerodni gospod — šele pred tednom je prišel k nam.

Mož: O čem general tako premišljuje?

Blanchetti: Vidiš, tovariš, to luknjo med javoroma — poglej dobro! — in videl boš tam visoko grad — natanko vidim skozi svoj daljnogled zidove, okope in štiri utrjene stolpe.

Mož: Težko jih bo obvladati.

Blanchetti: Tisočkrat tisoč kraljev! Lahko jih obidem po jarku, lahko jih je spodkopati...

Prekrščenec *z očmi migajoč*: Tovariš general...

Mož *tihoma*: Čutiš napetega petelina pod mojim plaščem?

Prekrščenec *na stran*: Aj, aj! *Glasno*: Kako si si to zamislil, tovariš general?

Blanchetti zamišljeno: Čeprav sta mi brata v svobodi, mi nista brata po geniju — po zmagi boste lahko zvedeli vse o mojih načrtih. Odhaja.

Mož Prekrščencu: Svetujem vam, da ga ubijete, kajti na ta način se spočenja vsaka aristokracija!

Obrtnik: Prekleti! Prekleti!

Mož: Kaj delaš pod tem drevesom, ubogi človek? Zakaj gledaš tako divje in megleno?

Obrtnik: Prekleti trgovci, tovarniški direktorji — najlepša leta, v katerih drugi ljudje ljubijo dekleta, se bijó na odprtem polju, jadrajo po daljnih morjih, — jaz pa sem moral ta leta presedeti v tesni sobici nad pletenjem svile.

Mož: Izpij že kupo, ki jo držiš v roki!

Obrtnik: Nimam moči — ne morem je dvigniti do ust — komaj sem se priplazil do sem, toda meni ne bo vzšla zarja svobode... prekleti trgovci, ki prodajajo svilo, in gospôda, ki se vanjo odevajo! Umira.

Prekrščenec: Kakšen grd mrlič!

Mož: Strahopetec svobode, tovariš Prekrščenec, poglej na to glavo brez življenja, plavajočo v krvavi zarji zahajajočega sonca!

Kam naj dam zdaj te vaše izraze, vaše obljube: enakost — izpopolnjenost in srečo človeškega rodu?

Prekrščenec na stran: O, da bi tudi ti čimprej poginil in psi naj raztrgajo tvoje truplo na kosce! Glasno: Pusti me zdaj, moram poročati, kako sem opravil svoj posel!

Mož: Rekel boš, da sem te imel za vohuna in sem te zadržal pri sebi. Ogleduje se naokoli. Odmevi neke govorice se slišijo za nama — pred nama pa so samo smreke in jelke, oblite z večerno zarjo.

Prekrščenec: Nad drevjem se zbirajo oblaki — bolje bi bilo, da se vrneš k svojim ljudem, ki te čakajo že dolgo časa v okopih Svetega Ignacija.

Mož: Hvala ti za skrb, gospod židek, — nazaj — hotel bi si še enkrat ogledati tovariše v mraku.

Glas med drevjem: Sin kmetavzarja pošilja lahko noč staremu soncu!

Glas z desne: Zdravo, davni naš sovražnik, ki si nas podil k delu in znoju — ko boš jutri vzhajalo, boš našlo svoje sužnje pri mesu in pijači — sedaj pa, kupica, k vragu!

Prekrščenec: Tropa kmetov se bliža.

Mož: Ne vréšči — stôpi za ta panj in mólči!

Zbor kmetov: Naprej, naprej, pod šotore k našim bratom — naprej, naprej, pod senco javorovo, na spanje, na ljubki večerni pogovor — tam nas čakajo dekleta, tam so že pobiti voli, ki smo jih včasih vpregali v plug...

Neki glas: Vlečem ga in silim, oteplje se, upira — pojdi v rekrute — pojdi!

Glas gospodarja: Otroci moji, usmiljenje, usmiljenje!

Drugi glas: Vrne mi vse dni moje tlake!

Tretji glas: Oživi mi sina, gospod, izpod kozaškega biča!

Četrty glas: Kmetje pijejo na tvoje zdravje, gospodar — oprosti, gospodar!

Zbor kmetov *gre mimo*: Vampir je sesal kri in naš znoj — imamo vampirja — ne izpustimo vampirja — hudiča, hudiča, ti boš poginil visoko kakor gospod, kakor visoki gospod, vznesen nad vse drugo! — Tiranom plemičem smrt! — nam bednim, nam utrujenim, nam gladnim pa žreti, spati in piti! — Kakor snopje po polju bodo ležala njihova trupla — kakor pleve v stopah bo frčalo perje njihovih gradov pod našimi kosami, sekirami in cepci! Bratje, naprej!

Mož: Nisem mogel spoznati nobenega obraza sredi gneče.

Prekrščenec: Morda je med njimi kakšen prijatelj ali sorodnik velerodnega gospoda...

Mož: One zaničujem, a vas sovražim — poezija bo to vse nekoč še pozlatila. — Naprej, žid, kar naprej! *Spuščata se med grmovje.*

Drugi del gozda. — Griček z žarečimi ognji. — Zbrano ljudstvo pri baklah.

Mož *se bliža z vrha doli skozi drevje obenem s Prekrščencem*: Veje so strgale v cunje mojo kapo svobode. A kakšen pekel se dviga tam iz rdečih plamenov sredi teh dveh sten gozda, teh dveh okopov tem?

Prekrščenec: Zablodila sva, išoč sotesko Svetega Ignacija, nazaj v grmovje, tu pa Leonard opravlja obrede nove vere.

Mož *vstopa*: Pri Bogu, naprej — prav to sem si želel, ne boj se, nihče naju ne spozna!

Prekrščenec: Pazljivo — počasi!

Mož: Vsepovsod razvaline neke ogromne zgradbe, ki je morala preživeti vekove, preden se je sesula — stebri, podnožja, kapitelji — razčetverjeni kipi, raztreskane rozete, s katerimi so krasili starodavne oboke — tu mi je pod nogo jeknilo razbito okno, strto steklo — zdi se mi, da se je obraz Bogorodice za hip zablisnil iz sence in spet je tam vse temno — tu, glej, leži cela arkada — tu železna mreža, posuta z gruščem — z gore je šinil blisk bakle — vidim pol viteza, spečega na polovici groba — kje sem, vodnik moj?

Prekrščenec: Naši ljudje so krvavo delali štirideset dni in noči, tu pa so v hipu podrli še zadnjo cerkev — na teh ravninah. — Sedaj hodi ravnino po pokopališču.

Mož: Vaše pesmi, novi ljudje, trpko zvene v mojih ušesih — črne postave se tesné od zadaj, od strani, od spredaj, — in bleski in sence, gnane od vetra, se sprevajajo med trumo kakor živi duhovi.

Mimoidoči: V imenu svobode pozdravljam vaju oba!

Drugi: V imenu smrti gospôdi pozdravljam vaju oba!

Tretji: Zakaj ne hitita, tam pojo svečeniki svobode!

Prekrščenec: Ne moreva se upirati — od povsod naju pehajo tja.

Mož: Kdo je ta mladi človek, stoječ na razvalinah stavbe — trije ognji gore pod njim, sredi dima in žara gori njegov obraz, njegov glas zveni od blaznosti?

Prekrščenec: To je Leonard, navdahnjeni prerok svobode — okoli stoje naši svečeniki, filozofi, pesniki, umetniki, njih hčerke in ljubice.

Mož: Ha! Vaša aristokracija — pokaži mi tega, ki te je poslal k meni!

Prekrščenec: Ne vidim ga tukaj.

Leonard: Dajte mi jo k ustom, k prsim, v objem, dajte mi jo, lepoto mojo, nezmagljivo, osvobojeno, razgaljeno iz tančic predsodkov, izbrano izmed hčerá svobode, nevesto mojo!

Dekliški glas: Trgam se iz rok k tebi, ljubljene moj!

Drugi glas: Glej, roke prožim k tebi — oslabela sem od bolezni — blodim okrog po zoglelinah — ljubljene moj!

Tretji glas: Prehitela sem tole skozi pepel in žerjavico, ogenj in dim, zdaj stopam k tebi, ljubljene moj!

Mož: Z razpuščenimi lasmi, z valujočimi prsmi se dviga na gruč s strastnimi kretnjami...

Prekrščenec: To se dogaja vsako noč.

Leonard: K meni, k meni, o razkošje moje, hčerka svobode! — Ti drgetaš v božanski blaznosti — navdihnjenje, ogrni mojo dušo, poslušajte vsi — zdaj vam bom prerokoval!

Mož: Glavo je sklonila, medli...

Leonard: Midva sva podoba človeškega rodu, izvoljenega, od mrtvih vstalega — glejte — stojiva na razvalinah starih oblik, starega Boga. Slava nam, kajti njegove članke smo razrvali, zdaj je prah in pepel iz njih, a njegovega duha smo premagali z našim duhom — duh njegov pa se je sesul v nič.

Zbor žensk: Srečna, srečna... nevesta prerokova — me stojimo v podnožju in zavidamo tvoji slavi.

Leonard: Nov svet razglašam — novemu Bogu oddajemo nebesa! Gospod svobode in razkošja, Bog ljudstva: vsaka žrtev maščevanja, vsako truplo tiranovo naj bo tvoj oltar; v oceanu krvi naj utonejo stare solze in trpljenje človeškega rodu, njegovo življenje je odslej — sreča, njegova pravica — enakost! Kdor pa ustvarja drugo, temu vrv in prekletstvo!

Zbor moških: Razpadla je zgradba nasilja in ponosa, kdor pa z nje — četudi samo kamenček — dvigne, temu smrt in prekletstvo!

Prekrščenec na stran: Jehovo preklinjajo, trikrat pljunem na vaš pogin!

Mož: Orel, drži obljubo in na njihovih tilnikih postavim novo cerkev Kristusu!

Mešani glasovi: Svoboda — sreča — hurá! — hej!!! — juhuhu!!!

Zbor škrtov: Kje so graščaki, kje so kralji, ki so se še nedavno sprehajali po zemlji z žezli in s kronami, bahavo in jezno?

Morilec: Jaz sem ubil kralja Aleksandra.

Drugi: Jaz kralja Henrika.

Tretji: Jaz kralja Emanuela.

Leonard: Pojdite brez skrbi in morite brez očitanj — kajti izbrani ste izmed izbranih, sveti izmed najsvetejših — mučeniki ste, junaki svobode!

Zbor morilcev: Pojdimo z nočno temó, nože stiskajoč v dlaneh, pojdimo, pojdimo!

Leonard: Zbudi se, krasotica moja! *Slišati je grmenje*. Torej odgovorite živemu Bogu — dvignite svoje pesmi — pojdite za mano vsi, vsi, še enkrat obidimo in poteptajmo svetišče umrlega Boga! Ti pa dvigni glavo, vstani in se pobudi!

Deklica: Gorim od ljubezni do tebe in tvojega boga, vsemu svetu razdam svojo ljubezen — gorim — gorim...

Mož: Nekdo je pritekel k njemu — padel mu na kolena — bori se sam s seboj, nekaj jeclja, nekaj stoka...

Prekrščenec: Vidim, vidim, to je sin slavnega filozofa.

Leonard: Česa želiš, Herman?

Herman: Nadsvečenik, daj mi morilsko posvečenje!

Leonard *sredi svečnikov*: Dajte mi olje, bodalce in strup. *Hermanu*: Z oljem, s katerim so včasih mazilili kralje, te mazilim sedaj za smrt teh kraljev; orožje davnih vitezov in graščakov — bodalo — ti zdaj dajem v dlan za pogin teh vitezov in graščakov; na tvoje grudi obešam medaljon, poln strupa — tam, kjer tvoje železo ne more priti, naj strup prežre in zgrize notranjščino tiranov. — Pojdi in uničuj stara pokolenja na vseh straneh sveta!

Mož: Stopil je s prostora in na čelu sprevoda se pne navzgor.

Prekrščenec: Ogniva se mu s poti.

Mož: Ne — hočem dokončati ta sen.

Prekrščenec *na stran*: Trikrat pljunem nate! *Možu*: Leonard me lahko spozna, velerodni gospod! — Poglej, kakšen nož mu visi na prsih!

Mož: Zakrij se z mojim plaščem! Kakšne ženske plešejo pred njim?

Prekrščenec: Grofice in knežnje, ki so zapustile svoje može in prešle na našo vero.

Mož: Nekdaj moji angeli. — Od vsepovsod ga je obdala drhal, izginil mi je v tem prerivanju — samo po godbi spoznavam, da se od naju oddaljuje — stopi za mano — od tam bova mogla bolje videti. *Spleza na odlomek zidu*.

Prekrščenec: Aj, aj! Aj, aj! Tam naju bo mogel vsakdo spaziti.

Mož: Zopet ga vidim — zopet drve nove ženske za njim, blede, blazne, v krčevitih popadkih... Filozofov sin se peni in maha z bodalom... Sedaj stopajo v razvaline severnega stolpa.

Obstali so, plešejo po razvalinah — podirajo še nerazbite arkade — mečejo žerjavico na ležeče oltarje in križe — plamen se prijemlje in žene stolpe dima navzgor — gorjé vam — gorjé!

Leonard: Gorje ljudem, ki se še doslej klanjajo umrlemu Bogu!

Mož: Črne trume se valé k nama.

Prekrščenec: O Abraham!

Mož: Orel, saj moja ura vendar še ni tako blizu!

Prekrščenec: Je že po nama!

Leonard *pride mimo in se ustavi*: Kdo si, brat moj, s tako ponosnim licem? Zakaj se nam ne pridružiš?

Mož: Hitim od daleč, ko sem slišal o vašem uporu. Sem morilec španskega kluba in sem šele danes prišel.

Leonard: A ta drugi — zakaj se skriva v gube tvojega plašča?

Mož: Je moj mlajši brat — zaklel se je, da ne pokaže prej lica ljudem, dokler ne ubije najmanj barona.

Leonard: In s kakšnim umorom se lahko ti postaviš?

Mož: Šele pred dvema dnevi, preden sem odšel na pot, so me starejši bratje posvetili za morilca...

Leonard: In koga imaš zdaj v mislih?

Mož: Tebe prvega, če se nama iznejeveriš!

Leonard: Brat, za tako uporabo lahko vzameš moje bodalo. *Potegne bodalo izza pasa.*

Mož *potegne svoj štilet*: Za to potrebo tudi moj zadostuje.

Glasovi ljudi: Naj živi Leonard! Naj živi španski morilec!

Leonard: Jutri se javi v šotoru tovariša vodja.

Zbor svečnikov: Pozdravljamo te, gost naš, v imenu duha svobode — v rokah tvojih je del našega odrešenja. — Kdor se bori neprenehoma, mori brez slabosti, kdor podnevi in ponoči véruje v zmago, ta končno tudi zmaga. *Gredo mimo.*

Zbor filozofov: Mi smo človeški rod dvignili iz otroštva. — Mi smo resnico iz naročja teme prinesli na svetlo. — Ti se zanjo bôri, môri in umiraj! *Odidejo.*

Sin filozofa: Tovariš brat, iz lobanje starega svetnika pijem na tvoje zdravje — na svidenje! *Vrže lobanjo vstran.*

Dekle *plešoč*: Ubij meni na ljubo kneza Jana!

Druga: Meni na ljubo pa grofa Henrika!

Otroci: Lepo te prosimo za glavo tega aristokrata.

Drugi: Srečo želimo tvojemu bodalu!

Zbor umetnikov: Na gotskih razvalinah postavimo novo svetišče — ne bo ne podob ne kipov v njem — le svodi z dolgimi noži, stebri z osmimi človeškimi lobanjami, a vrh vsakega stebra bo kakor lasje, s katerih se bo cedila kri — oltar bo samo eden — bel — na njem pa eno edino znamenje: kapa svobode — hurááá!

Drugi: Dalje, dalje, že se dani.

Prekrščenec: Kmalu naju bodo obesili, kje so vislice?

Mož: Tiho, žid — drvé za Leonardom, za naju se ne brigajo. S pogledom jim sledim, še zadnjikrat dojemam z mislijo ta kaos, prihajajoč iz naročja časa, iz naročja temè na moj in vseh mojih bratov pogin... Misli moje z vso močjo krožijo, gnane z blaznostjo in obupom. O Bog, daj mi moč, katere mi nisi nikoli odklanjal, — in v eno besedo zaklenem ta novi svet, ogromni — ki sam sebe ne pojmuje. Toda ta nova beseda bo poezija vse bodočnosti.

Glas v zraku: Dramo zamišljaš.

Mož: Hvala za svet. Maščevanje za zasramovani pepel mojih očetov — peklenstvo novim pokolenjem! — Njih vrvež me obdaja — toda me ne potegne za seboj. Orel, drži svojo obljubo! Zdaj pa navzdol in na okope Svetega Ignacija!

Prekrščenec: Že se dani — ne bova mogla naprej.
 Mož: Pot mi pokaži — pustil te bom samega.
 Prekrščenec: Sredi megle in razvalin, trnja in pepela —, kam me vlečeš? Prizanesi mi, prizanesi!
 Mož: Naprej, naprej in v dolino z mano — poslednje pesmi ljudstva umirajo za nama — komaj kje še tli bakla — ali vidiš sredi teh bledih hlapov, teh poraščenih dreves senco preteklosti, ali slišiš njen žalobni glas?
 Prekrščenec: Megla vse zaliva — vedno bolj se spuščava v nižino.
 Zbor duhov iz gozda: Jokajmo za Kristusom, za Kristusom, izgnanim in mučenim. — Kje je naš Bog? Kje naša cerkev?
 Mož: Takoj, takoj primemo za meč in v boj! Jaz vam ga zopet vrnem — na tisočih križev bom križal sovražnike Njegove.
 Zbor duhov iz gozda: Varovali smo oltarje in spomenike svete — odmev zvonov smo na krilih nosili vernikom — v bučanju orgel so peli naši glasovi — v blesku oken katedral, v sencah njih stebrov, v siju svetega keliha, v blagoslovu Rešnjega Telesa je bilo naše življenje. Kam naj gremo sedaj?
 Mož: Vedno bolj se jasni — njihove postave medlé v žarkih zore.
 Prekrščenec: Tod gre zdaj tvoja pot, tam je okopov začetek.
 Mož: Hej! — Jezus in sablja moja!
Odvrže kapo spobode potem, ko zavije vanjo denar. Vzemi za spomin to stvar in geslo zraven!
 Prekrščenec: Toda zagotovil si mi z besedo, velerodni gospod, varnost tega, ki bo danes opolnoči...
 Mož: Stari plemič ne ponavlja dvakrat besede Jezus in sablja moja!
 Glasi v grmovju: Marija in sablja naša — naj živi naš gospod!
 Mož: Tako je! K meni! Ti pa pozdravljen, tovariš! — Tako je — vsi k meni! Jezus in Marija!

Noč. — Grmovje. — Drevesa.
 Pankracij svojim ljudem: Položite se z licem v rušo — lezite molče — ognja mi ne kresajte, tudi ne za pipo — in ob prvem strelu mi prihitite na pomoč. Če ne bom streljal, se ne premaknite do belega dne!
 Leonard: Tovariš, še enkrat te zaklinjam.
 Pankracij: Ti se stisni k tej smreki in premišljuj!
 Leonard: Vsaj mene edinega vzemi s seboj — ta Henrik je gospod, je aristokrat, je lažnik!
 Pankracij mu kaže z roko, naj ostane: Stara šlahta tudi besedo drži.

Podolgasta soba. — Slike vitezov in dam so razobešene po stenah. — V globini steber z grbom. — Mož sedi pri marmornati mizi, na kateri je svetilka, nekaj pištol, meč in ura. — Nasproti druga mizica s srebrnimi vrči in kozarci.
 Mož: Nekoč se je v tem samem času sredi grozečih nevarnosti in podobnih misli prikazal Brutu Cezarjev genij.

Tudi jaz danes čakam na podoben privid. Čez hip bo stal pred mano človek brez imena, brez prednikov, brez angela varuha, ki se je dvignil iz nizkosti in bo morebiti začel novo dobo, če ga v tilnik ne udarim in vržem nazaj v nižine.

Očetje moji, navdihnite me s tem, kar vas je napravilo za gospodarje sveta — vsa vaša levja srca mi dajte v prsi — pogum vaših čel naj se razlije tudi na moja sènca. Vera v Kristusa in Njegovo Cerkev, slepa, neizprosna, vrela, navdih vseh vaših del na zemlji, up nesmrtni slave v nebu naj stopi vame in moril bom sovražnike in žgal, jaz, sin stotih pokolenj, poslednji dedič vaših misli in dejavnosti, vaših čednosti in blodenj. *Bije polnoči*. Zdaj sem pripravljen. *Vstaja*.

O b o r o ž e n i s l u g a v s t o p i: Velerodni gospod, človek, ki naj bi prišel, je tu in čaka.

M o ž: Naj vstopi. *Sluga odide*.

P a n k r a c i j v s t o p a j o č: Pozdravljeni, grof Henrik! — Besedica »grof« zveni nekako čudno v mojem grlu. *Se vsede, odloži plašč in kapo svobode, upre oči v steber, na katerem visi grb*.

M o ž: Hvala ti, da si zaupal moji hiši — po stari navadi pijem na tvoje zdravje! *Vzame kelih, pije in ga poda Pankraciju*. — Gost, v tvoje roke!

P a n k r a c i j: Če se ne motim, se ti rdeči in sinji simboli imenujejo v jeziku umrlih — grb. Vedno manj je takih znamenj na površini zemlje. *Pije*.

M o ž: S pomočjo božjo jih boš v kratkem videl tisoč.

P a n k r a c i j o d s t a v i k o z a r e c o d u s t: To mi je stara šlahta — vedno sigurna v svojem — ponosno, uporno in cvetoče upanje, toda brez groša, brez orožja, brez vojakov. Grozeča kakor mrlič v bajki vzniku pri pokopaliških vratih — verujoča ali pa samo hlineča se, da veruje v Boga, kajti vase je zdaj težko verjeti. Toda pokažite mi grome in strele, poslane za vašo obrambo, in angelske legije, ki naj bi jih poslala nebesa vam v pomoč. *Pije*.

M o ž: Smej se lastnim besedam. Ateizem — stara formula, pričakoval sem, da boš začel s čim novim.

P a n k r a c i j: Smej se lastnim besedam. Jaz imam močnejšo in ogromnejšo vero, kakor pa je tvoja. Ječanje zaradi obupa — beda tlačanov — sramotenje njihovih hčerá in žená — ponižanje človečanstva, ujarmljeno v predsodkih, negotovostih in živalskih navadah: glej, to je moja vera — moj bog za današnji dan — to je moja misel — to moja sila in moč, — ki bo onim dala kruha in čast na veke! *Pije in odloži kozarec*.

M o ž: Jaz sem položil svojo moč in silo v Boga, ki je mojim očetom dal vlado v roke.

P a n k r a c i j: A vse življenje si bil igrišče hudičeveo. Sicer pa pustava to razpravljanje bogoslovcev, če še kakšen pedant te obrti živi doslej v naši okolici. — K stvari.

M o ž: Česa prav za prav hočeš od mene, rešitelj narodov, tovariš božji?

Pankracij: Prišel sem sem, ker bi te rad spoznal, in drugič, ker bi te rad — rešil.

Mož: Hvaležen sem ti za prvo, drugo prepusti moji sablji.

Pankracij: Tvoja sablja — je kot tvoj Bog samo privid. Prekleti ste s tisoči glasov — objeti s tisoči rok — nekoliko oralov zemlje vam je še ostalo, kar bo komaj zadosti za vaše grobove — dvajset dni se ne morete braniti. Kje so vaši topovi, kje vaše orožje, prehrana? In končno — kje vaše moštvo? Ko bi stal jaz na vašem mestu, vem, kaj mi je storiti.

Mož: Poslušam: poglej, kako sem strpljiv.

Pankracij: Jaz bi, grof Henrik, rekel v tem primeru Pankraciju: »V redu — razpuščam svojo četo, svojo edino četo — ne bo šla na pomoč Sveti Trojici —, zato pa ostanem pri svojem imenu in premoženju, katerega celoto mi z besedo garantiraš.« — Koliko si star, grof?

Mož: Šest in trideset let, državljani.

Pankracij: Še petnajst let največ — kajti takšni ljudje ne živijo dolgo — tvoj sin pa je že tako bliže grobu kakor mladosti — ena izjema pri takem številu ne škoduje. Bodi torej poslednji grof na teh ravninah — vladaj do smrti v domu svojih pradedov — dajaj si slikati njihove podobe in vrezavati grbe. A o teh drugih ne misli več. Naj se nad ničvredneži izpolni sodba ljudstva. *Naliva sebi drugi kozarček.* Na zdravje tvoje, poslednji grof!

Mož: Žališ me z vsako besedo, zdi se, da poizkušaš, če ti je mogoče pri sužnju določiti dan svojega triumfa. Nehaj, kajti jaz se ti ne morem oddolžiti, moja beseda te varuje.

Pankracij: Sveti ponos, viteška čast je stopila na dan — uvela cunja v zastavi človečanstva! — O, poznam te, vsega te vidim — poln si življenja; a družiš in vežeš se z umirajočimi, kajti verovati hočeš še v kaste, v kosti prababic, v besedo »domovina« in tako dalje — toda v globini duše sam veš, da bratom tvojim pritiče kazni, a po kazni — izbrisan spomin.

Mož: Tebi in tvojim pa kaj drugega?

Pankracij: Zmaga in življenje — samo eno pravo priznavam in pred njim sklanjam vrat — po tem pravu beži svet v vedno širše kroge — in to je: vaš pogin, ki sedaj kliče po mojih ustih:

»Zgrbljeni, piškavi, jedil in pijače polni, odstopite svoj prostor mladim, gladnim in silnim!«

Jaz pa bi želel rešiti tebe — tebe edinega!

Mož: O, da bi poginil zastonj za to tvoje usmiljenje! Jaz tudi poznam tvoj svet in tebe — gledal sem iz nočne sence na ples drhali, po katere hrbtu se vzpenjaš navzgor — videl sem vse stare zločine svetá, odete v novo obleko, poskakujoče v novih plesih — njih konec pa je prav tak kot pred tisoči let: razbrzdanost, zločin in kri! A tebe tam ni bilo — nisi blagovolil stopiti med svoje otroke — kajti v globini duha se jih sramuješ in jih zaničuješ — še nekaj trenutkov, in če te razum ne zapusti, boš zaničeval tudi samega sebe!

Ne muči me več. *Sede pod svoj grb.*

Pankracij: Moj svet se še ni razširil — res je — še ni zrastel v ogromnost — hlepi sedaj samo še po kruhu in veselju — toda prišel bo čas... *Vstaja in gre k Možu ter se opre na steber z grbom.* Toda prišel bo čas, v katerem bodo tudi oni spoznali sebe in bodo rekli o sebi: »Sem« — in ne bo drugega glasu na svetu, ki bi mogel tudi odgovoriti: »Sem!«

Mož: In kaj potem?

Pankracij: Iz pokolenja, ki ga gojim v moči svoje volje, se porodi pleme, poslednje, najvišje, najmogočnejše. Zemlja še ni videla takih mož. To bodo svobodni ljudje, njeni gospodarji od tečaja do tečaja. Zemlja pa bo vsa kot en sam cvetoč vrt, en srečen dom, edina delavnica bogastva in industrije.

Mož: Tvoje besede so laž — toda tvoje lice je nepremično, blede in ne more ponarediti navdihnjenja.

Pankracij: Ne prekinjaj me, kajti so ljudje, ki so me na kolenih prosili za takšne besede, pa sem bil skup z njimi.

Tam počiva bog, ki mu ne bo treba umreti — bog, z delom in muko časov dobljeni izpod zaves — ki so ga dvignili na nebo lastni otroci, katere je nekoč razmetal po svetu, pa so sedaj spregledali in dobili pravico. Bog človečanstva se jim je razodel.

Mož: A pri nas, že pred vekovi — je bilo človečanstvo odrešeno po Bogu.

Pankracij: Naj se takega odrešenja veseli gorje dveh tisočev let, ki so pretekla od njegove smrti na križu.

Mož: Videl sem ta križ, bogokletnež, v starem Rimu — pod Njegovimi nogami so ležale razvaline mogočnejših sil, kakor so tvoje — sto bogov, podobnih tvojemu, se je valjalo v prahu in ni smelo razbitih glav dvigniti k Njemu — On pa je stal na visokosti, svete roke je razprl na vzhod in zahod, sveto čelo je pomočil v sončne žarke — bilo je videti, da je Gospodar svetá!

Pankracij: Stara povestica — prazna kakor zvenk tvojega grba. *Vstane in se sprehaja po sobi.* Toda jaz sem nekoč že bral tvoje misli. Če torej znaš posegati v neskončnost, če ljubiš resnico in si jo iskreno iskal, če si res človek po zgledu človečnosti, ne pa po podobnosti mamičnih popevčic, čuj: ne zavrni ta trenutek rešenja! Od krvi, ki jo bova oba prelila danes, jutri ne bo več sledu — zadnjikrat ti govorim —: če si to, kar se mi je zdelo, da si, vstani, pusti dom in pojdi z mano!

Mož: Ti si mlajši brat Satanov! *Vstane in se sprehaja po dolgem.* Zastonj tvoje zamisli — Adam je umrl v pustinji — mi se ne vrnemo več v raj.

Pankracij *na stran*: Potisnil sem prst pod njegovo srce — zadel sem na živec poezije.

Mož: Prevara, sreča človeškega rodu — tudi jaz sem nekoč verjel — glej! Tu imate mojo glavo, vzemite jo, samo da bi... Zgodilo se

je. Pred sto leti, pred dvema vekovoma, bi se dal še kako napraviti sporazum... toda sedaj, vem — sedaj se je treba med seboj moriti — kajti sedaj vam gre samo za — premeno plemena.

Pankracij: Gorje premagancem! — Ne omahuj, ponovi samo enkrat še »Gorjel« in zmaguj z nami!

Mož: Ali si preizkusil vse blodnje poti Usode — ali je v vidni postavi obstala pred vhodom tvojega šotor v noči in z ogromno dlanjo blagoslovila tebe — ali si morda podnevi slišal njen glas opoldne, ko so vsi spali v pripeki in si ti edini razmišljal — da mi s tako sigurnostjo groziš z zmago, človek iz prsti kakor jaz, suženj prve boljše krogle, prvega boljšega zamahljaja z mečem?!

Pankracij: Ne varaj se z zastonjskim upanjem — kajti mene se ne prime svinec, ne zadene železo, dokler se še eden izmed vas upira mojemu delu. Kaj pa se bo potem zgodilo, vam ne bo nič več mar. *Ura bije*. Čas se norčuje iz naju obeh. Če si ti že naveličan življenja, reši vsaj svojega sina.

Mož: Njegova čista duša je že rešena v nebu, a na zemlji ga čaka usoda očetova. *Spusti glavo med dlani in obstoji*.

Pankracij: Torej si me odbil? *Trenutek molka*.

Molčiš, misliš — dobro —, naj ta razmišlja, ki stoji nad grobom.

Mož: Daleč od tajnosti, ki se sedaj za robovi tvojih misli odbijajo v globini mojega duha. Svet telesa zavisi od tebe — krmi ga s pičo, zalivaj s krvjo in vinom — toda dalje ne hodi in proč, proč od mene!

Pankracij: Služabnik ene misli in njenih pojavov, pedant-vitez, poet, sram te bodi — glej mene! Misli in pojavi so vosek mojih prstov!

Mož: Zaman, ti me nikdar ne boš razumel — kajti vsak tvojih očetov je bil zakopan skupaj z drhaljo kakor mrtva stvar, ne kakor človek moči in duha. *Doiga roke k slikam*. Poglej na te postave — misel domovine, dóma, družine, ta misel, sovražnica tvoja, je napisana na njihovih zgubanih čelih — a kar je v njih živelo in je prešlo, živi sedaj v meni. Ti pa, človeče, povej mi, kje je tvoja zemlja? Zvečer razviješ svoj šotor na razvalinah tujega doma, ob vzhodu ga zopet pospraviš in motoviliš dalje — dotlej ne boš našel svojega ognjišča, dokler bo sto ljudi hotelo ponoviti za mano: »Slava našim očetom!«

Pankracij: Da, slava tvojim očetom na zemlji in v nebesih — resnično jih imamo tudi za kaj slaviti.

Glej, ta starosta: babe je streljal po drevesih in žide žive pekel. Ta s pečatom v roki in s podpisom »kancler« — je poneveril listine, sežgal arhiv, podkupil sodnike, s strupom pospešil dediščino — od tod vse tvoje premoženje, dohodki in moč! Ta črni, z ognjenimi očmi, je spal v hišah svojih prijateljev z njihovimi ženami — o onem z zlatim runom v laškem oklepu je znano, da je služil tujerodcem — a ta blede dama s temnimi kodrčki se je spečala s svojim pažem — ona tam bere pismo svojega ljubčka in se smeji, kajti noč se bliža — tam ona s psičkom v naročju je bila kraljeva priležnica. Od tod je vaša genealogija brez prestanka, brez madeža. Rad imam tega v

zelenem kaftanu — pil in na lov je hodil z brati plemiči, kmete pa je pošiljal, da so mu s psi gonili na kup jelene. Glupstvo in nesreča vsega kraja. Glej, takšen je vaš razum in vaša moč! Toda dan sodbe je blizu in danes vam obljubljam, da ne bom pozabil na nobenega izmed vas, na nobenega izmed vaših očetov, na nobeno vašo slavo!

M o ž: Motiš se, meščanski sin. — Niti ti niti kdo drug izmed vaših bi ne živel, če bi jih ne krmila ljubezen in ne branila sila mojih očetov. Oni so vam v dneh lakote dajali žita, v dneh kuge postavljali bolnišnice. — Ko ste iz črede živali zrastle v otroke, so vam postavljali cerkve in šole — samo v času vojne ste ostajali doma, ker ste vedeli, da niste za na vojsko.

Tvoje besede se lomijo na njih slavi kakor včasih strele poganov na njih svetih oklepih: niti pepela njihovega ne pridvignejo — prešle bodo kot lajanje steklega psa, ki beži in se peni, da pogine nekje za plotom. — Zdaj pa je že čas, da zapustiš moj dom. — Gost, prost ti je odhod!

P a n k r a c i j: Na svidenje na okopih Svete Trojice! Kadar pa vam bo zmanjkalo krogel in smodnika...

M o ž: Tedaj se vam približamo na dolžino svojih sabelj. Na svidenje!

P a n k r a c i j: Kot dva orla sva midva — toda tvoje gnezdo je raztrgano z gromi. *Vzame plašč in čepico svobode.* Ko stopam čez ta prag, izrekam prekletstvo prednikom, kot jim pritiče. Pa tudi tebe in tvojega sina — preklinjam!

M o ž: Hej, Jakob! *Jakob pride.* Pospremi tega človeka prav do zadnjih mojih straž na hribu!

J a k o b: Tako mi Bog pomagaj! *Odide.*

Konec

Zadnji prizor. — Konec IV. dejanja celotne »komedije«.

Po popolni zmagi Pankracija nad plemiško vojsko in Možem, grofom Henrikom, ki se je kot zadnji vrjel sam v prepad, pa mu je Vodja upora izkazal slavo, je vse druge ujetnike — može in žene in otroke — ukazal generalu Blanchettiju pobiti, da se izpolni obsodba, izrečena nad kasto. Potem zmagoviti P a n k r a c i j pokliče L e o n a r d a, ki stopi na zavzeti stolp Svete Trojice.

L e o n a r d: Po toliko prečutih nočeh se moraš odpočiti. Mojster, videti ti je na licih, da si utrujen.

P a n k r a c i j: Ni še prišel čas, da bi zaspal, dete, kajti šele polovica dela bo dokončana z njihovo smrtjo. — Poglej na to obširno ravnino — na to ogromnost, ki stoji med mano in mojo mislijo — treba bo obljuditi to pustinja — izpeljati pota čez te skale — povezati ta jezera — razdeliti zemljo vsakemu, da bi se na teh planjavah moglo naroditi dvakrat toliko življenj, kolikor smrti leži sedaj na njih. Drugače ne odkupim dela uničenja.

L e o n a r d: Bog svobode nam bo dal sil in moči.

Pankracij: Kaj govoriš o Bogu — tu je spolzko od človeške krvi.
 — Čigava je ta kri? Za nama so grajski zidovi — sama sva, pa se mi
 vendarle zdi, kakor da bi bil tu še nekdo tretji.

Leonard: Morebiti to predrto telo.

Pankracij: Telo njegovega zaupnika — je mrtvo telo, tu pa vlada
 nekak duh — in ta čepica — isti grb na njej — glej dalje: kamen,
 ki vstaja nad breznom — tam je počilo njegovo srce.

Leonard: Blede se ti, Mojster!

Pankracij: Ne vidiš tam — visoko — visoko?

Leonard: Morda te moti pogled?

Pankracij: Milijon ljudi me je poslušalo pred trenutkom, kje je
 moje ljudstvo?

Leonard: Čuj njegovo kričanje — tebi kriči — tebe čaka.

Pankracij: Klepetale so nekaj babe in otroci, da se bo prikazal, toda
 šele na sodni dan.

Leonard: Kdo?

Pankracij: Kakor stolp v sneženem blesku stoji nad prepadi — z
 obema rokama oprt na križ kot na sabljo maščevalec... Kot iz sple-
 tenih strel je trnova krona.

Leonard: Kaj se godi s teboj? Kaj ti je?

Pankracij: Od bliska tega pogleda, se mi zdi, mora umreti vsak,
 kdor je živ.

Leonard: Vedno bolj ti rdečica zginja z obraza — pojdiva stran —
 pojdiva — ali slišiš?

Pankracij: Položi mi dlani na oči — zadavi mi s pestmi zrenice —
 reši me tega pogleda, ki me bo raznesel v prah!

Leonard: Ti je tako dobro?

Pankracij: Uboge so tvoje dlani — prozorne kakor pri duhu brez
 kosti in mesa, svetle kot voda — prozorne kot steklo — kot zrak.
 — Še vedno ga vidim!

Leonard: Opri se name!

Pankracij: Daj mi vsaj mrvico temè.

Leonard: O, Mojster moj!

Pankracij: Temè... temè!

Leonard *se vrača nazaj*: Hej! Tovariši! — Hej, bratje demokrati, na
 pomoč! Hej! rešite! — Na pomoč! — Rešite!

Pankracij: Galilae, vicisti!
Omahne v Leonardovo naročje in umre.